

Η ΕΙΚΑΣΤΙΚΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΣΤΗ ΓΕΡΜΑΝΙΑ μετά τὸ 1945 δὲν θὰ μποροῦσε παρὰ νὰ εἶναι ἡ διεκδίκηση νέων, ἐλεύθερων χώρων ἔκφρασης. Οἱ δύο καλλιτέχνες πού παρουσιάζονται ἐδῶ τεκμηριώνουν εὐγλωττα τὸ γεγονός αὐτό.

Ἡ ὑπαρξιακὴ σπουδαιότητα τῆς ζωγραφικῆς πράξης στὴν τέχνη συνδέει ἅμεσα τὸν Φρέντ Τίλερ μὲ τὸν ᾽Εμιλ Σουμάχερ, πού θεωροῦνται οἱ κατεξοχὴν καλλιτέχνες τῆς ᾽Αμορφῆς τέχνης καὶ τοῦ Ἄφηρημένου ᾽Εξπρεσιονισμοῦ στὴ Γερμανία. Ἀναιροῦν τὴν προσδοκία τοῦ θεατῆ γιὰ παραστατικότητα καὶ ἀκριβῆ προγραμματισμὸ τοῦ ἔργου ἐκ τῶν προτέρων. Ἀναγωνίζονται στὸ εἰκαστικὸ ἔργο τὸ δικαίωμα νὰ ὑπάρχει αὐτόνομο καὶ αὐθύπαρκτο, πέρα ἀπὸ κάθε τεχνοτροπικὴ ἐπιταγὴ καὶ ἐξάρτηση ἀπὸ ἐξωτερικούς παράγοντες. Διαφοροποιοῦνται μόνο ὡς πρὸς τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ἐνεργοῦν κατὰ τὴ διαδικασία τῆς γένεσης τοῦ ἔργου.

Ὁ ᾽Εμιλ Σουμάχερ θεωρεῖ ὅτι ἡ ζωγραφικὴ ὑλοποιεῖ εἰκόνες πού ὑπάρχουν ἤδη ἔτοιμες μέσα του. Ἐκινᾷ χωρὶς συγκεκριμένη ἰδέα τοῦ ἔργου, βιώνει τὸ χρῶμα καὶ τὴ φόρμα σὰν ζωτικὰ στοιχεῖα τῆς ὑπαρξῆς του, ἐωσότου κάποια στιγμή τὸ ἴδιο τὸ ἔργο τοῦ πεῖ νὰ σταματήσει: «Τὰ στάδια τῆς δουλειᾶς εἶναι ὁρατὰ μέσα στὸ ἔργο... Ἡ εἰκόνα δὲν πρέπει νὰ εἶναι σχολαστικὰ ζωγραφισμένη... Πρέπει νὰ μείνει ἀνοιχτὴ... Ὁ θεατῆς πρέπει νὰ μπορεῖ νὰ ὀλοκληρώσει τὴν εἰκόνα» (1987).

Ὁ Σουμάχερ προκαλεῖ τὴν εἰκόνα νὰ ἀναπτύξει τὴ δική της ζωτικὴ ἐνέργεια· ὁ ἴδιος αἰσθάνεται ὅτι ὑπάρχει, νομιμοποιεῖται νὰ ὑπάρχει σὰν δημιουργός, μόνο μέσα ἀπὸ τὴ ζωγραφικὴ.

Τὸ πραγματικὸ θέμα τοῦ Σουμάχερ εἶναι ἔτσι τὸ ἴδιο τὸ ἔργο, τὸ δικό του ἔργο, πού γίνεται ἀξίοπιστο μόνο μὲ τὴ δική του ζωτικότητα. «Τὸ εἰκαστικὸ ἔργο εἶναι ἓνα γεγονός» διαπιστώνει ὁ Βιτγκενστάιν.

«Τὸ εἰκαστικὸ ἔργο ὑπάρχει καὶ ἐνεργεῖ» λέει ὁ ᾽Εμιλ Σουμάχερ.

Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ πρέπει νὰ δεῖ κανεὶς τὰ ἔργα τοῦ Σουμάχερ. Αὐτοκαθορίζονται, δὲν κολακεύουν κανένα, δὲν ζητοῦν διέξοδο. Ἀντικρούουν ἀπαιτήσεις τοῦ θεατῆ γιὰ παραστατικότητα καὶ δημιουργοῦν κάθε φορὰ νέα δεδομένα ὑλικότητας καὶ μορφοπλασίας. Ὅταν ὁ Σουμάχερ τοποθετεῖ τὸ οὐσιαστικὸ νόημα τῆς δουλειᾶς του ἀκριβῶς στὸ νὰ δημιουργεῖ τέτοια «γεγονότα», δὲν μπορεῖ νὰ τὸν ἐνδιαφέρει ἡ προσωπικὴ του πρόθεση ἀλλὰ ἡ ἴδια ἡ δύναμη τοῦ εἰκαστικοῦ ἔργου. Τὰ ἔργα του εἶναι γιὰ τὸν ἴδιο ἀπόδειξη ὅτι ὑπάρχει καὶ ζεῖ.

Γιὰ τὸν Σουμάχερ εἶναι σημαντικὸ «ὄ θεατῆς νὰ μπορεῖ νὰ φανταστεῖ τὴ δημιουργία ἐνὸς ἔργου». ᾽Ετσι στὸν Σουμάχερ δὲν βρισκόμαστε μόνο ἀπέναντι στὰ ἔργα ἀλλὰ ἔχουμε μπροστὰ μας καὶ τὴ διαδικασία τῆς γένεσῆς τους. Δὲν βλέπουμε μόνο τὸ ἔργο πού ἔγινε· βλέπουμε ταυτόχρονα καὶ αὐτὸ πού γίνεται, πού ἐμπεριέχει ἤδη τὸ σπόρο τοῦ ἐπόμενου. Ὁ τρόπος τῆς δουλειᾶς του – χωρὶς συνταγὴ, χωρὶς καμιὰ βεβαιότητα ἢ στοργικὴ προστασία ἀπὸ κάποια τεχνοτροπία, ἢ ἀνασφάλεια μπροστὰ σὲ κάθε ἀρχινημένο ἔργο καὶ ἡ ἀπόλυτη ἄγνοια τοῦ αποτελέσματος ἀπαιτοῦν ἀπὸ τὸν καλλιτέχνη δύναμη καὶ συνεχεὴ δουλειά.

Μιὰ μέρα χωρὶς νὰ ζωγραφίσει – ἴσως ἄφησε νὰ χαθεῖ ἓνα ἔργο. Ὁ ᾽Εμιλ Σουμάχερ εἶχε συνεχῶς συνείδηση τῆς μεγάλης εὐθύνης του ἀπέναντι στὴν τέχνη του.

Ὁ Φρέντ Τίλερ δὲν εἶναι μόνο μεγάλος ζωγράφος· ὑπῆρξε καὶ σπουδαῖος δάσκαλος. Πνευματικὸς πατέρας τῶν Κριτικῶν Ρεαλιστῶν καὶ τῶν Νέων ᾽Αγριων, συνέβαλε καθοριστικὰ στὴν ἐξέλιξη νέων καλλιτεχνῶν μὲ ἐντελῶς διαφορετικὲς ἀπόψεις ἀπὸ τίς δικές του, γεγονός πού δείχνει τὸ φιλελεύθερο πνεῦμα του καὶ τὸ σεβασμὸ του πρὸς τὴν ἐλευθερία τῆς εἰκαστικῆς ἔκφρασης.

Ὅσο δίδασκε στὴν Ἀκαδημία Εἰκαστικῶν Τεχνῶν στὸ Βερολίνο, ἀπὸ τὸ 1959 ἕως τὸ 1981, σχολίαζε τὰ ἔργα τῶν μαθητῶν του λακωνικὰ –οὔτε ἐπικριτικὰ ἀλλὰ οὔτε καὶ ἐπαινετικὰ– τελειώνοντας πάντα μὲ τὴν φράση: «Ναί, ἂν αὐτὸ εἶναι, αὐτὸ πού νομίζετε...». Μιὰ σκληρὴ κρίση, πού τοὺς ἔδειχνε ὅμως τὸ σωστὸ δρόμο, ὥστε νὰ ξεκαθαρίσουν τί θέλουν οἱ ἴδιοι νὰ ποῦν μὲ τὴν τέχνη τους.

Γιὰ τὸν Τίλερ ἡ ζωγραφικὴ εἶναι «μιὰ ἐντελῶς ὑποκειμενικὴ διαδικασία, ἀπὸ τὴν ὁποία πάλι ὑποκειμενικὰ οἱ ἄνθρωποι παίρνουν τὸ ἓνα ἢ τὸ ἄλλο γιὰ τὸν ἑαυτὸ τους.

Σὲ μιὰ μικρὴ ἐγκαταλειμμένη ἀνοιχτὴ ἐκκλησία, «σ’ ἓνα χῶρο προσευχῆς» στὸ Βερολίνο, ἀνάμεσα σὲ ἐρείπια στὴν περιοχὴ Schöneberg, εἶχε τὸ χῶρο τῆς ἐργασίας του. Ὅταν ζωγράφιζε δὲν στεκόταν ἀπέναντι στὸ ἔργο· τὸ ἄπλωνε στὸ πάτωμα ἢ σὲ τραπέζια καὶ κινιόταν πάνω στὸ ἔργο καὶ μέσα σ’ αὐτό. ᾽Εριχνε τὸ χρῶμα πάνω στὸ χαρτί ἢ στὸ πανί καὶ μὲ χέρια, πόδια ἢ, τὰ τελευταῖα χρόνια, ἀφήνοντας ἴχνη μὲ τίς ρόδες τῆς ἀναπηρικῆς πολυθρόνας του προχωροῦσε στὴ διαμόρφωση τοῦ εἰκαστικοῦ αποτελέσματος.

Ἦδη τὸ 1963 ἡ τεχνοκριτικὴ ἀναγνωρίζει ὅτι ἡ ζωγραφικὴ τοῦ Τίλερ εἶναι action painting πολὺ πρὶν γίνεи γνωστὸς ὁ Jackson Pollock. Ὅμως ὁ Τίλερ διατηρεῖ μιὰ ἐντελῶς διαφορετικὴ ἀπόσταση ἀπὸ τίς πράξεις του σὲ σύγκριση μὲ τὸν Ἀμερικανὸ καλλιτέχνη. Δὲν ρίχνει ὀρμητικὰ τὸ χρῶμα μὲ ἀπλωτὲς κινήσεις τοῦ χεριοῦ σὲ dripping, ἀλλὰ ἀραιώνοντας ἀρκετὰ τὸ χρῶμα τὸ ἀδειάζει πάνω στὸν καμβὰ ἢ στὸ χαρτί, δημιουργώντας ὄχι γραμμικὰ ἴχνη ἀλλὰ διάφανες ἐπιφάνειες, συχνὰ σὲ ὑπερκείμενες καὶ ὑποκείμενες διαστρωματώσεις. Ἡ τεχνικὴ του, σὲ ἀντίθεση μὲ αὐτὴν τοῦ Πόλοκ, ἐπιτρέπει διορθώσεις, ἐπιτρέπει στὸ ὑγρὸ ἀραιωμένο χρῶμα νὰ πάρει τοὺς δικούς του δρόμους, ἐνῶ ὁ ἴδιος ἐπεμβάινει διορθωτικὰ μόνο ὅταν αἰσθανθεῖ πὼς τὸ χρῶμα χάνει τὸ δρόμο του. Ἐνῶ στὸν Πόλοκ τὸ χρωματικὸ ἴχνος ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴ χειρονομία καὶ συνδέεται ἅμεσα μὲ τὸν καλλιτέχνη, ὁ Τίλερ παρέχει στὸ χρῶμα κάθε ἐλευθερία, προτοῦ ἐπέμβει. Κολλώντας –προτοῦ ζωγραφίσει– κομμάτια ὕφασμα πάνω στὸν ἀρχικὸ καμβά, θέτει ὄρια στὴ ροὴ τοῦ χρώματος καὶ ξεκολλώντας τα μετὰ δημιουργεῖ λευκὲς ἐπιφάνειες. Μὲ τὴν τεχνικὴ αὐτὴ ὁ Τίλερ βρίσκει τὴ δική του εἰκαστικὴ ἔκφραση, «τὸ τυχαῖο ἀπὸ τὴν ἐλεύθερη ροὴ τοῦ χρώματος μορφοποιεῖται ἀπὸ τὴ δικὴ του ἐπέμβαση».

Ἡ ἀπλότητα τῆς ζωγραφικῆς του δράσης εἶναι θέμα ἀρχῆς καὶ ταυτόχρο-

να μέθοδος. Δὲν ἔχει μιὰ συγκεκριμένη εἰκαστικὴ σύλληψη ἐκ τῶν προτέρων· ξέρει μόνο πὼς θὰ χρησιμοποιήσει λίγα χρώματα, γιὰ παράδειγμα μαῦρο ἢ κόκκινο ἢ μπλέ, σπανιότερα μώβ. Πέντε ἢ ἕξι χρώματα, λοιπόν, τὰ ὁποῖα, ὅπως λέει ὁ ἴδιος, τὸν περιορίζουν μὲν ἀλλὰ τοῦ δίνουν τὴ δυνατότητα νὰ ἐλέγχει καλύτερα.

Αὐτὴ ἡ ἐπιλογὴ γιὰ τὴν κυριαρχία ἐνὸς χρώματος, αὐτὴ ἡ ἐπιθυμία γιὰ ὁμοιογένεια, πιθανὸν ἔχει σχέση μὲ τὸν κυβισμό, τὸν Ματίς ἢ τὸν ᾽Υῆ Κλάιν. Ἡ ἐπικέντρωση στὰ κύρια χρώματα ἴσως εἶναι μιὰ καθυστερημένη ἀντίδραση στὸν κονστρουκτιβισμό καὶ τὸ Μπαουχάους.

Οἱ πίνακες τοῦ Τίλερ δὲν βγαίνουν μέσα ἀπὸ ἀντιπαράθεση· δημιουργοῦνται ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ τους, ἀπὸ τὴν «ἐσωτερικὴ ἀναγκαιότητα» πού ζητοῦσε ὁ Καντίνσκυ. Δὲν χρειάζονται ὁδηγίες, δὲν ὑπάρχει ἡ ἀνάγκη νὰ πράξεις κάτι, χρειάζονται μᾶλλον τὸ ὑπομονετικὸ χέρι τοῦ κηπουροῦ πού φυτεύει χωρὶς νὰ μπορεῖ νὰ προκαθορίσει τὴν ἀνάπτυξη καὶ τὴν καρποφορία. Ἐδῶ δὲν εἶναι ἀποφασιστικὴ ἡ θέληση τοῦ καλλιτέχνη νὰ ἐκφραστεῖ, ἀλλὰ πολὺ περισσότερο ἡ εὐαισθητοποίησή του ἀπέναντι στὴ δυναμικὴ πού ἀναπτύσσει ὁ κάθε πίνακας καθὼς γεννιέται.

Τὰ ἔργα, οἱ πίνακες καὶ τῶν δύο Γερμανῶν καλλιτεχνῶν, δὲν εἶναι τελικὰ εἰκαστικὰ ἀποτελέσματα βγαλμένα μέσα ἀπὸ πολλαπλὲς σπουδές. Εἶναι ἐνδιάμεσοι σταθμοὶ μιᾶς ἀδιάκοπης πορείας, εἶναι σημεῖα ἀνάπαυλας στὴ συνεχεὴ συνειδητὴ ἀναζήτηση.

Μιὰ ἔκθεση σὰν αὐτὴ μὲ ἔργα τοῦ ᾽Εμιλ Σουμάχερ καὶ τοῦ Φρέντ Τίλερ δὲν παρουσιάζει μόνο ἓναν ὀρισμένο ἀριθμὸ ἔργων· κάνει ὁρατὴ τὴν πράξη τῆς ζωγραφικῆς – τὴν πράξη τῆς εἰκαστικῆς ἔκφρασης γενικότερα, πού ἀποκτᾶ ξανά, μετὰ τὸ 1945, τὴν ἀξιοπιστία της, τὴν ἐντιμότητά της καὶ τὸ δικό της φιλοσοφικὸ ὑπόβαθρο.

ΚΑΙΤΗ ΣΤΕΦΑΝΑΚΗ

Ἱστορικός τῆς τέχνης

Emil Schumacher
Έμιλ Σουμάχερ

Γεννήθηκε στο Χάγκεν το 1912. Σπούδασε στη Σχολή Εφαρμοσμένων Τεχνών στο Ντόρτμουντ. Το 1947 είχε την πρώτη ατομική του έκθεση στο Studio für neue Kunst του αρχιτέκτονα Heinz Rasch. Με άλλους νέους καλλιτέχνες ίδρυσε έναν από τους πρώτους συνδέσμους καλλιτεχνών, την ομάδα junger westen [νέα δύση] στο Ρεκλινγκχάουζεν. Το 1951 έφτιαξε τα πρώτα μη παραστατικά έργα. Το 1952 άρχισε να συμμετέχει στις ετήσιες εκθέσεις του Γερμανικού Συνδέσμου Καλλιτεχνών, του οποίου έγινε μέλος το 1954. Το 1956 δημιούργησε τα πρώτα «άπτικα έργα» του. Από το 1958 δίδαξε στην Άνωάτη Σχολή Εικαστικών Τεχνών στο Άμβουργο. Ταξίδεψε σε όλο τον κόσμο. Από το 1966 δίδαξε στην Κρατική Ακαδημία Εικαστικών Τεχνών στην Καρλσρούη. Το 1966 δημιούργησε τα πρώτα έργα του από ξύλο χτυπημένο με σφυρί και το 1967 μια σειρά έργων σε στρατσόχαρτο. Το 1968 ανακηρύχτηκε μέλος της Ακαδημίας Τεχνών του Βερολίνου. Το 1974 δημιούργησε τα πρώτα κεραμικά έργα του. Το 1999 ανακηρύχτηκε μέλος της Ακαδημίας Τεχνών της Σαξονίας στη Δρέσδη. Το έργο του παρουσιάστηκε σε πολλές ατομικές και ομαδικές εκθέσεις σε όλο τον κόσμο. Έκπροσώπησε τη Γερμανία σε διεθνείς εκθεσιακές διοργανώσεις. Τιμήθηκε με πολλά καλλιτεχνικά βραβεία. Πέθανε το 1999.

Fred Thieler
Φρέντ Τίλερ

Γεννήθηκε στο Κένιγκσμπεργκ το 1916. Σπούδασε ιατρική στο Κένιγκσμπεργκ. Το εθνικοσοσιαλιστικό καθεστώς του απαγόρευσε τις σπουδές. Από το 1946 σπούδασε ζωγραφική στην Ακαδημία Εικαστικών Τεχνών στο Μόναχο. Ύπηρξε ιδρυτικό μέλος της ομάδας ZEN 49 το 1948-49, με τα μέλη της οποίας συνδέθηκε φιλικά. Το 1950-51 διέμεινε στην Ολλανδία και στο Παρίσι. Εργάστηκε στο Atelier 17 του Stanley William Hayter. Γνωρίστηκε με τους Hans Hartung, Serge Poliakoff και Pierre Soulages. Το 1953 μετόικησε στο Μόναχο. Έγινε μέλος της ομάδας Neue Gruppe και το 1954 μέλος του Γερμανικού Συνδέσμου Καλλιτεχνών στο Βερολίνο. Το 1959 εγκαταστάθηκε μόνιμα στο Βερολίνο όπου, έως το 1981, δίδαξε στην Άνωάτη Σχολή Εικαστικών Τεχνών. Διετέλεσε εκπρόσωπος της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας στη International Association of Art (IAA). Το 1978 ανακηρύχτηκε μέλος της Ακαδημίας των Τεχνών στο Βερολίνο. Το 1979 εκλέχτηκε αντιπρόεδρος της IAA και το 1980 αντιπρόεδρος της Ακαδημίας των Τεχνών στο Βερολίνο. Το 1993 ανακηρύχτηκε επίτιμος πρόεδρος της IAA. Το 1991 θεσμοθέτησε το «Βραβείο Φρέντ Τίλερ για τη ζωγραφική» για νέους καλλιτέχνες. Πέθανε στο Βερολίνο το 1999.

EMIL SCHUMACHER

EMIL ΣΟΥΜΑΧΕΡ

ΦΡΕΝΤ ΤΙΛΕΡ

FRED THIELER

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΜΙΕΤ / ΒΑΣ. ΟΛΓΑΣ 108
ΤΡΙΤΗ-ΚΥΡΙΑΚΗ 10.00-14.00, 18.00-21.00 ΔΕΥΤΕΡΑ ΚΛΕΙΣΤΑ

ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΤΕΧΝΗ

ΜΙΑ ΕΚΘΕΣΗ
ΤΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ
ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ
ΤΗΣ ΣΤΟΥΤΓΑΡΔΗΣ
i f a

ΜΕΤΑ ΤΟ 1945

3 ΑΠΡΙΛΙΟΥ – 11 ΜΑΪΟΥ 2003

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ GOETHE
INTER NATIONES
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ
ΙΔΡΥΜΑ
ΕΘΝΙΚΗΣ ΤΡΑΠΕΖΗΣ